

***Archeologisch Werfbegeleiding te Rijkevorsel aan
de Oostmalsesteenweg-Langstraat***

COLOFON

Opdracht:

Archeologische werfbegeleiding te Rijkvorschel aan de Oostmalsesteenweg-Langstraat

Opdrachtgever:

Elia Asset
Culliganlaan 1G (1.3)
1831 Diegem

Opdrachthouder:

SORESMA nv
Britselei 23
2000 Antwerpen

Tel 03/221.55.00
Fax 03/221.55.03
www.soresma.be

kwaliteitslabel
ISO 9001:2000

Identificatienummer:

221126

Datum:

November 2010

status / revisie:

Definitief

Vrijgave:

Jan Parys, Contractmanager

Projectmedewerkers:

Edith Goudie Falckenbach, Dirk Mervis en Caroline Ryssaert

© Soresma 2010

Zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Soresma mag geen enkel onderdeel of uittreksel uit deze tekst worden weergegeven of in een elektronische databank worden gevoegd, noch gefotokopieerd of op een andere manier vermenigvuldigd.

Inhoud

<i>Inhoud</i>	<i>1</i>
<i>1 Samenvatting</i>	<i>3</i>
<i>2 Inleiding</i>	<i>4</i>
<hr/>	
<i>2.1 Algemeen</i>	<i>4</i>
<i>2.2 Doel van het onderzoek</i>	<i>4</i>
<i>2.3 Opzet van het rapport</i>	<i>4</i>
<i>2.4 Methode</i>	<i>5</i>
<i>3 Aard van de bedreiging</i>	<i>6</i>
<i>4 Fysische en geografische gegevens</i>	<i>7</i>
<i>5 Archeologische gegevens</i>	<i>8</i>
<i>6 Historische gegevens</i>	<i>9</i>
<i>7 Onderzoekresultaten</i>	<i>11</i>
<hr/>	
<i>7.1 Boringen en begeleiding ontbossing</i>	<i>11</i>
<i>7.2 Werfbegeleiding uitgraven onderstation</i>	<i>12</i>
<i>8 Waardering</i>	<i>15</i>
<i>9 Aanbeveling</i>	<i>16</i>
<hr/>	

Aard van het onderzoek: Werfbegeleiding

Vergunningsnummer: 2010/251

Aanvrager: Edith Goudie Falckenbach

Naam site: Rijkevorsel, Oostmalsesteenweg-Langstraat

1 **Samenvatting**

In opdracht van Elia Asset heeft Soresma een archeologische werfbegeleiding uitgevoerd voorafgaand aan de uitbreiding van een bestaand onderstation. De oppervlakte van dit terrein bedraagt ca. 4000 m².

De uitbreiding van het onderstation brengt bodemingrepen met zich mee: o.a. de aanleg van leidingen en het graven van funderingen, enz.

Het onderzoek werd uitgevoerd op 28 juli, 16 augustus en 30 september 2010. Op 28 juli werd door middel van boringen een beeld verkregen van de bodemopbouw. Op 16 augustus werd de ontbossing archeologisch begeleid. Op 30 september werd tenslotte het uitgraven van het onderstation archeologisch begeleid.

Tijdens de verschillende fasen van het onderzoek werden geen archeologische sporen en structuren aangesneden. Er wordt bijgevolg geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.

2   **Inleiding**

2.1   **Algemeen**

In opdracht van Elia Asset heeft Soresma een archeologische werfbegeleiding uitgevoerd voorafgaand aan de uitbreiding van een bestaand onderstation.

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van het Vlaams Parlement 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop archeologische waarden zich bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden.

In het licht van de bestaande wetgeving heeft het Agentschap Ruimte en Erfgoed aangestuurd op een inventarisatie zodat de aan- of aanwezigheid van archeologische waarden kon aangetoond worden vooafgaand aan de uitbreiding van het onderstation.

Het archeologisch onderzoek door middel van een werfbegeleiding is uitgevoerd op 28 juli, 16 augustus en 30 september 2010 door Edith Goudie Falckenbach, Caroline Ryssaert en Dirk Mervis. Het rapport werd geschreven door Edith Goudie Falckenbach. De plannen werden gemaakt door Dirk Mervis. Contactpersoon bij de bevoegde overheid, Ruimte en Erfgoed is Alde Verhaert. Contactpersonen bij Elia is Tim De Boeck.

2.2   **Doel van het onderzoek**

Het onderzoek wil een degelijk en onderbouwd advies geven voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek. Daartoe worden enerzijds de impact van de geplande werken onderzocht en anderzijds nagegaan of er zich archeologische waarden bevinden die vervolgens worden geëvalueerd.

2.3   **Opzet van het rapport**

Na de samenvatting en dit inleidend hoofdstuk wordt de bedreiging geschetst. Vervolgens wordt stilgestaan bij de bekende historische, archeologische en bodemkundige gegevens uit het plangebied en omgeving. Daarna worden de resultaten van het veldwerk voorgesteld. Uiteindelijk volgt een synthese en een advies voor vervolgonderzoek.

2.4 *Methode*

Soresma heeft in een eerste fase getracht zoveel mogelijk relevante informatie te verwerven over het plangebied en de toekomstige ingrepen. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van de CAI (Centrale Archeologische Inventaris), de bodemkaart, de geomorfologische kaart, historische kaarten, publicaties en de bouwplannen van de werkplaats.

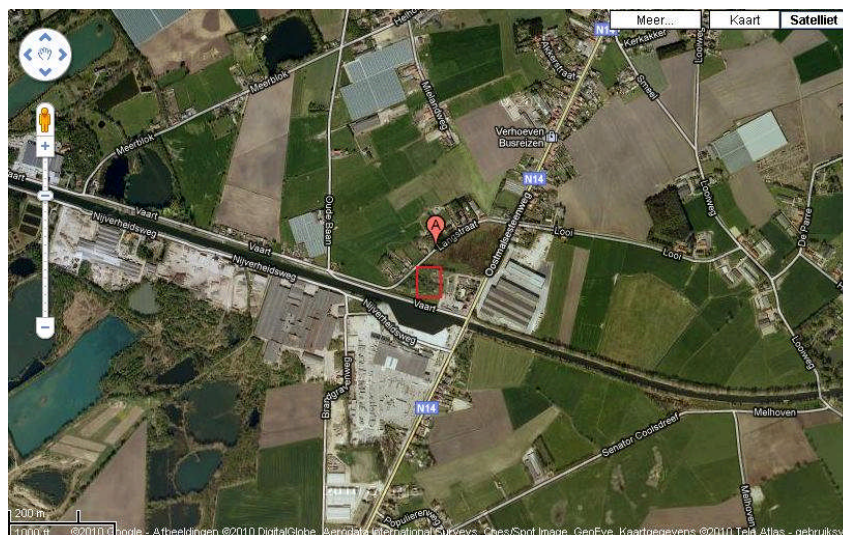
Ruimte en Erfgoed achtte een archeologisch vooronderzoek in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem noodzakelijk. Tijdens een terreinbezoek op 11 juni 2010 bleek echter dat het terrein te nat is om dergelijke prospectie op een kwalitatieve wijze uit te voeren. Er werd beslist om de prospectie om te zetten in een werkbegeleiding.

Het rooien van de bomen en lage begroeiing werd archeologisch begeleid. De graafwerken gebeurde door een kraan van 21 ton met tandloze graafbak met een bakbreedte van 2 meter. De teelaarde en verstoorde grond werden onder begeleiding van 2 archeologen afgegraven.

De werkzaamheden werden uitgevoerd conform de Bijzondere Voorschriften die van toepassing zijn voor dit project.

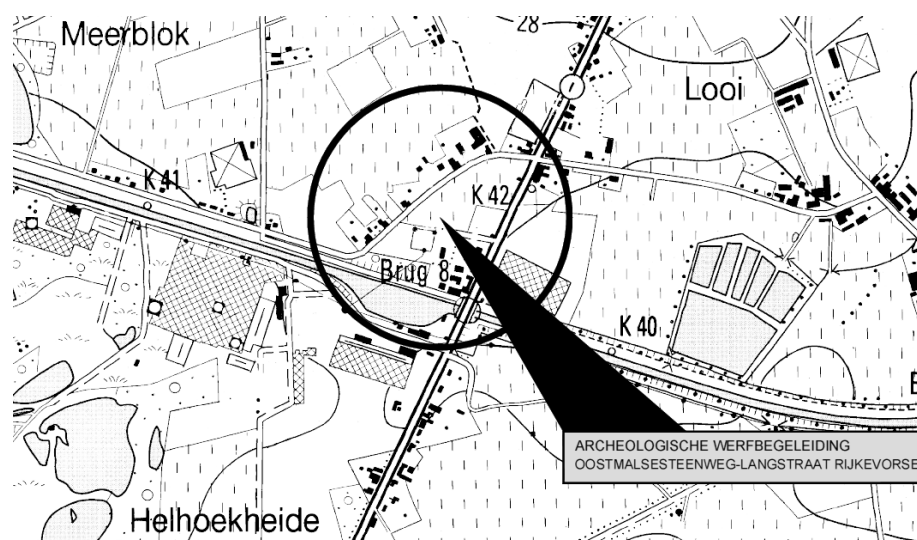
3 Aard van de bedreiging

De aanleg van een onderstation brengt bodemingrepen mee die nefast kunnen zijn voor het archeologisch bodemerfgoed. Daarom werd voorafgaand de werken het terrein archeologisch onderzocht door middel van een werfbegeleiding.

Afbeelding 1: Aanduiding onderzoeksgebied (Google Maps, 2010)

Het onderzoeksgebied is kadastraal gekend als percelen 38/02F(partim), 38R2(partim), 38W (partim) en 38X, Sectie E, Afdeling 2. Het terrein wordt in het westen en noorden begrensd door de Langstraat, in het oosten door de Oostmalsesteenweg en in het Kanaal van Dessel.

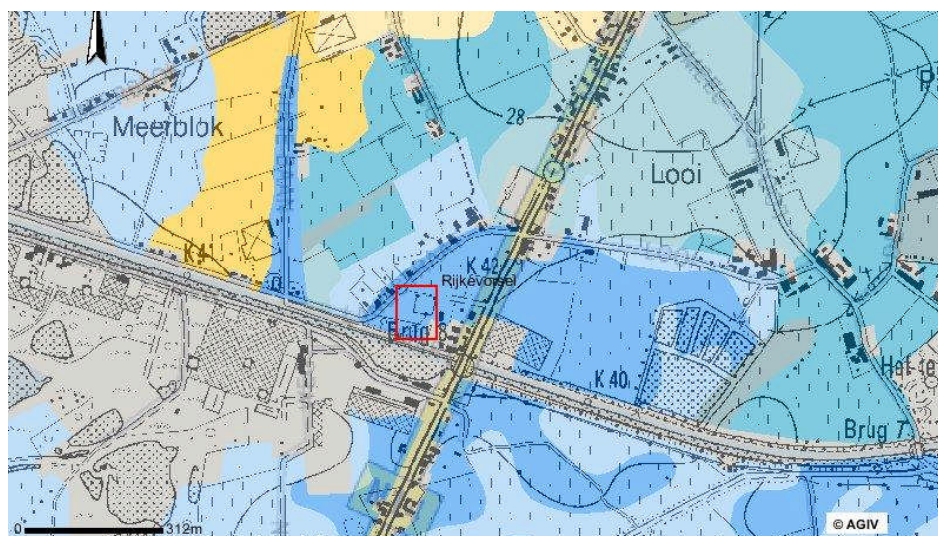

Afbeelding 2: topografische kaart van het onderzoeksgebied (Nationaal Geografisch Instituut, 2010)

4 Fysische en geografische gegevens

De bodem binnen het plangebied bestaat uit nat lemig zand met een duidelijke ijzer en/of humeuze B-horizont (Segy). Algemeen geografisch maakt het karteringsgebied deel uit van de Antwerpse Kempen, ook Noorderkempen genoemd. Geomorfologisch staat het gebied gekend als de Kempische laagvlakte. Deze laagvlakte loopt verder door op Nederlands grondgebied. De Kempische laagvlakte is het gebied gelegen tussen de Scheldepolders in het westen en het Limburgs plateau in het oosten (De Ploey, 1961). Het contact met de Schelde polders wordt geaccentueerd door een steilrand of talud. De steilrand, voornamelijk aanwezig op Nederlands grondgebied, loopt duidelijk waarneembaar van Zandvliet over Ossendrecht naar Bergen-op-Zoom en eindigt te Kladderhoeve waar hij in de ondergrond verdwijnt (Westerhoff & Dobma, 1995). Deze steilrand staat ook gekend als de “Brabantse Wal” (Gysels, 1993). Aan weerszijde van de steilrand is het landschap duidelijk verschillend. In de Scheldepolders is het landschap open en vlak met grote rechte verkavelingen en een verspreide bewoning (DOV, 2010).

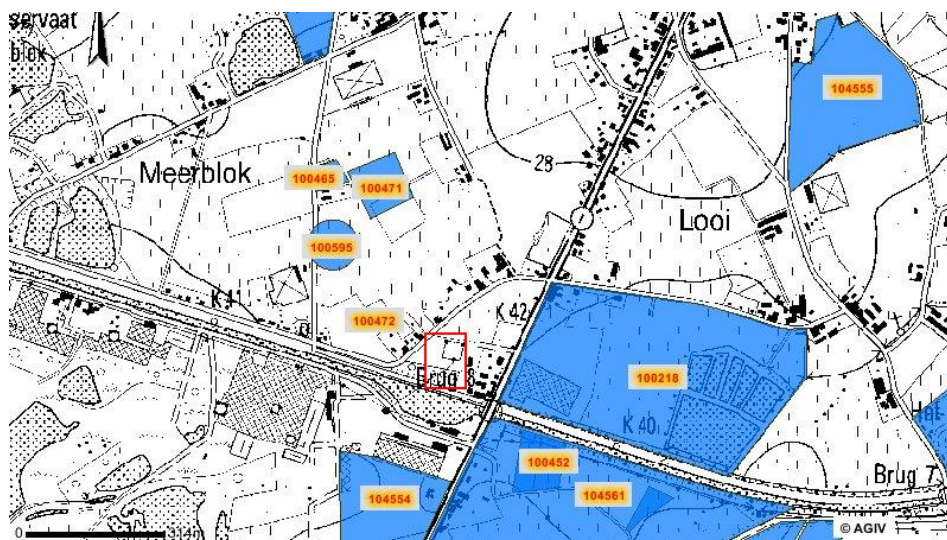
Afbeelding 3: Bodemkaart Rijkevorsel (AGIV 2010)

Op de Kempische laagvlakte is het landschap beduidend meer gesloten met o.a. uitgebreide bossen in de duingebieden en een meer geconcentreerde bewoning.

De topografie daalt in het Maasbekken in noordelijk richting. De grens tussen België en Nederland ligt op een hoogte van 10 à 15m. Het landschap is vlak tot licht golvend. Het licht golvend karakter van het landschap is onder meer het gevolg van de restanten van stuifzandmassieven zoals te Beerse, Weelde en de omgeving van Wuustwezel. Deze stuifzandmassieven zijn simultaan ontstaan met het zogenaamde “groot westelijk duinlandschap” gedurende het Jong-Dryas en het Holoceen (De Ploey, 1961), maar zijn aanmerkelijk kleiner in omvang. Het zand is opgewaaid uit de “pré-Scheldevallei” en uit het dekzandgebied. Het verstoven zand is ondermeer afgezet als paraboolduinen en lengteduinen. De meeste zijn echter door latere menselijke activiteiten verdwenen (DOV, 2010).

5 Archeologische gegevens

In de gemeente Rijkervorsel werden in het verleden verschillende prehistorische vondsten gedaan. Ten noordwesten van het onderzoeksgebied (CA-nummer 104555) werden 4 urnen met rechte hals (Hallstatt-type) gevonden. Waarschijnlijk bevond zich onder de vondsten ook een Hilversumurne. Deze vondsten zijn te dateren in de Late Bronstijd. Door luchtprospectie zijn ook een vierkante structuur (CA-nummer 100472), een circulaire structuur, talrijke donkere vlekken (CA-nummer 100465), gebogen en rechten lineaire structuren (CA-nummer 100471) bekend.

Afbeelding 4: Uittreksel van de CAI met aanduiding vindplaatsen (AGIV, 2010)

Ten zuiden van het projectgebied (CA-nummer 100554) werden verschillende grafheuvels met kringgreppels, urnen en losse crematies gevonden. Deze sporen en structuren werden gedateerd in de vroege ijzertijd (Hallstatt). Ten westen en zuidwesten werden door luchtprospectie vage sporen/verkleuringen (CA-nummer 100218) en een rechthoekige structuur (CA-nummer 100552) opgemerkt. Ten zuiden van het kanaal, nabij het Kasteel Cools, werd een urengrafveld geregistreerd. Het werd verwoord als 'een vondstenconcentratie met urnen vol beenderen' (CA-nummer 104561). Verschillende urnen werden vernield. Vier exemplaren zijn bewaard in het Gemeentelijk Heemkundig Museum Rijkervorsel.

6 Historische gegevens

Zoals blijkt uit de gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris werd Rijkevorsel al in de prehistorie bewoond.

In de middeleeuwen wordt Rijkevorsel in 726 vermeld als "Furgalarus" (het grondgebied dat hiermee werd aangeduid omvatte toen naast Rijkevorsel ook Hoogstraten, Wortel en Merksplas), in 1194 als "Forsela", in 1251 als "Vorschele", vanaf 1387 als "Rijkevorselen". Volgens A. Carnoy is de naam afgeleid van fursi = Germaans voor brem en sele = bos, plaats. L. Stroobant veronderstelt dat het woord Vorsel zijn oorsprong vindt in "Voorcella" wat voorburg of voorhof betekent. De hypothesen m.b.t. het voorvoegsel "Rijke" zijn erg uiteenlopend. In de volksmond spreekt men nog steeds van Vorsel.

Afbeelding 5: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (Koninklijke Bibliotheek van België 2010)

De aanleg van het dorpsplein en plaatsnamen als Opstal zouden kunnen verwijzen naar de Franken die vanaf de vierde eeuw onze streken bevolkten.

Vóór 1200 werd Vorsel in 3 zelfstandige heerlijkheden -Vorsel, Wortel en Hoogstraten- verdeeld, alle drie binnen het kwartier Hoogstraten en ressorteerden onder het hertogdom Brabant. In 1234 gaf Johanna, vrouwe van Hoogstraten en Vorsel, het hof te Vorsel in leen aan Hendrik van Schoten. Onder het beleid van haar kleinzoon Jan I van Kuik (1312-1357) werden Rijkevorsel en Hoogstraten herenigd. Toen op 29/6/1358 zijn bezit tussen zijn zonen werd verdeeld, kreeg Hendrik Rijkevorsel het bestuurlijk gezag over de vijf Wortelse gehuchten Achtel, Houtel, Leemputten, Keirschot en Bolk.

Rijkevorsel had een afzonderlijke schepenbank, die in 1546 wegens een geschil werd ingelijfd bij de buitenbank van Hoogstraten. Na de inlijving bij Frankrijk werd Rijkevorsel ingedeeld bij het departement der Twee Neten. Het bestuur werd overgedragen aan de gemeenteraad, de rechtspraak aan het kantonnale vredegerecht te Hoogstraten.

Op afbeelding 5 is te zien dat het plangebied in de achttiende eeuw niet werd bebouwd. Het gebied wordt weergegeven als open weiland.

Ca. 1850 was Rijkevorsel één van de armste dorpen in de Kempen. 80 % van de bevolking leefde er van de landbouw. Minder dan één vierde van het grondgebied werd benut voor landbouw (rogge, haver, klaver, aardappelen, boekweit) en veeteelt (weiland); slechts 4 ha werden ingenomen door moestuinen, 700 ha door bossen en houtgewas, waaronder het hertogelijk jachtdomein de Hees. Het overgrote deel bestond uit heide, vennen en moerassen.

De hele nijverheid bestond uit een groot aantal weefgetouwen, één leerlooierij en één jeneverstokerij. Toen in 1864 de verlenging van het kanaal Dessel-Turnhout tot Schoten een aanvang nam -in 1874 waren de werken beëindigd- volgde de industrialisatie met rasse schreden. Vooral de oprichting van talrijke steenbakkerijen bewerkstelligde de omschakeling van landbouw- naar nijverheidsgemeente (Inventaris Bouwkundig Erfgoed, 2010).

7 **Onderzoeksresultaten**

7.1 **Boringen en begeleiding ontbossing**

Er werden 3 boringen gezet voorafgaand de ontbossing. Het terrein was moeilijk toegankelijk door een wildgroei van struiken, bomen en opgeschoten onkruid. Hierdoor werden enkel langs de zijde van het kanaal boringen geplaatst.

De verschillende boringen gaven een eenduidig beeld over de bodemopbouw van het onderzoeksgebied. De boringen hadden elk een diepte van ca 115 cm en gaven afwisselend donker bruinzwart humeuze en licht bruine siltueze afzettingen weer (zie paragraaf 7.2 profielbeschrijving).

Afbeelding 6: toestand van het terrein tijdens de ontbossing

Tijdens de archeologische begeleiding van de ontbossing was de zichtbaarheid van de bodem slecht door de hoge stand van het grondwater. Het terrein werd afgelopen en wortelkuilen werden gecontroleerd en gefotografeerd. Tijdens deze fase van het onderzoek werden geen archeologische sporen en of artefacten gerecupereerd.

7.2 Werfbegeleiding uitgraven onderstation

De uitgravingwerken van het onderstation werden archeologisch begeleid door 2 archeologen. De aarde werd door een bandenkraan van 21 ton laagsgewijs afgegraven om zo een degelijk onderzoek toe te laten. De bemaling rondom de bouwput kon niet verhinderen dat er toch water in de put sijpelde. De put werd tot op 2 meter diepte uitgegraven. Om te veiligheid te verzekeren werden de profielen schuin gezet.

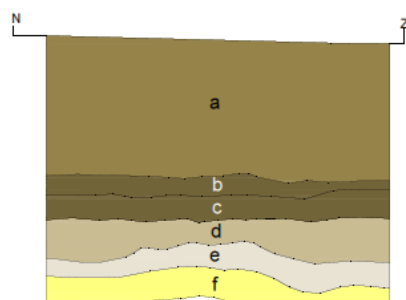

Afbeelding 7: dik puinpakket onder het maaiveld

Onder het maaiveld bevindt zich een recent puinpakket (Afbeelding 7) van ca. 1m dik. Er zijn 3 lengteprofielen geregistreerd. Deze zijn beschreven, gefotografeerd en digitaal ingemeten. De profielen geven een eenduidig beeld van de bodemopbouw weer.

Hieronder volgt de afzonderlijke beschrijving van elk profiel. In bijlage vindt u de fotografische weergave van de profielen terug.

Profiel 1

A: verstoring, puin, plastic, beton, baksteen, ca 1m

B : humeuze B horizont, zandleem, donker bruin/zwart, vast/hard, homogeen pakket, ca 15 cm, onderaan: bruine vlekken

C: donkerzwartbruin, silteus, lossier dan B, bruine vlekken, ca 20 cm

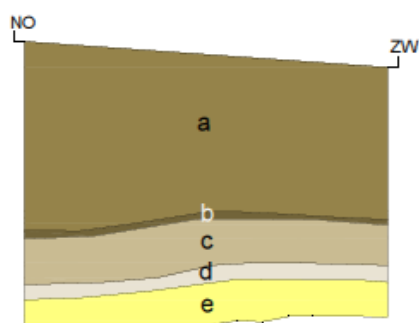
D: ijzerhorizont, lichtbruine homogene laag, hard, ijzerconcreties, ca 30 cm

E: lichtbruin beige zandleem, BT, uitloging D, 18 cm

F: beige fijn nat zand, steriel

Afbeelding 8: Profiel 1

Profiel 2

Afbeelding 9: Profiel 2

A: B horizont, humeus, donker bruin/zwart, vast/hard, homogeen pakket, onderaan: bruine leemvlekken, ca 15 cm

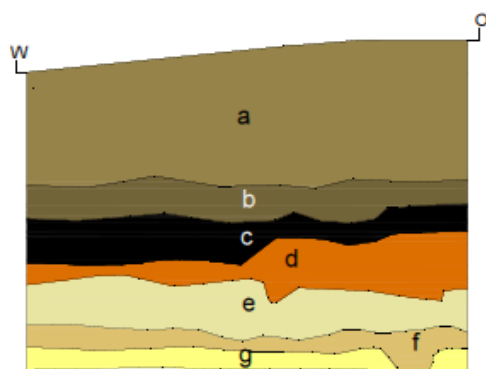
B: donkerzwartbruin, silteus, losser dan B, bruine leemvlekken, ca 20 cm

C: ijzerhorizont, lichtbruine homogene laag, ca 25 cm dik, zandleem, hard

D: losse donkerbruine zandleem, ca 10 cm, BT

E: beige, fijn nat zand, steriel

Profiel 3

Afbeelding 10: profiel 3

A: donker bruinzwart, homogeen, humeus, BK, wortels, leisteen, HK, vrij los, natte zandleem, ca 77 cm

B: donkerbruin, homogeen, humeus, vast, zandleem, ca 20 cm

C: zwarte band, vast organisch, ca 15 cm

D: ijzerhorizont, lichtbruin, homogeen, zandleem, ca 16

E uitloging D, veel BT (wortel) lichtbruin/geel, homogeen, ca 24 cm

F: donkerbruin dun pakket (=D PR2), ca 13 cm

G: BT, beige fijn nat zand, steriel, ca 14 cm

Tijdens deze fase van het onderzoek werden geen archeologische vondsten, sporen of structuren geregistreerd.

Afbeelding 11: overzicht werkput

8   ***Waardering***

Ondanks de aanwezigheid van archeologische sites in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied, werden tijdens de verschillende fasen van de werfbegeleiding geen archeologische waarden aangetroffen in het plangebied.

9   ***Aanbeveling***

Het onderzoek toonde aan dat er zich binnen het plangebied geen archeologische sporen en/of structuren bevinden. Als gevolg hiervan adviseert Soresma geen bijkomend archeologisch onderzoek.

Bijlagen

1. Afbeeldingenlijst in het rapport
2. Bibliografie
3. Fotomateriaal
4. Kaartmateriaal

1. Afbeeldingenlijst in het rapport

Afbeelding 1: Aanduiding onderzoeksgebied, Google Maps, 2010

Afbeelding 2: Topografische kaart van het onderzoeksgebied (Nationaal Geografisch Instituut, 2010)

Afbeelding 3: Bodemkaart Rijkvorschel (AGIV 2010)

Afbeelding 4: Uittreksel van de CAI met aanduiding vindplaatsen (AGIV, 2010)

Afbeelding 5: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (Koninklijke Bibliotheek van België 2010)

Afbeelding 6: Toestand van het terrein tijdens de ontbossing

Afbeelding 7: Dik puinpakket onder het maaiveld

Afbeelding 8: Profiel 1

Afbeelding 9: Profiel 2

Afbeelding 10: Profiel 3

Afbeelding 11: Overzicht werkput

2. Bibliografie

Agentschap Voor Geografische Informatie 2010

Agentschap Voor Geografische Informatie "Bodemkaart", in: AGIV (online), 2010.

<http://geolvlaanderen.agiv.be/geovlaanderen/bodemkaart>

De Ploey 1961

De Ploey J., 1961, Morfologie en Kwartair-stratigrafie van de Antwerpse Noorderkempen, in: Acta Geographica Lovaniensia, 1, 130p

Digitale Ondergrond Vlaanderen 2010

Digitale Ondergrond Vlaanderen, , in: dov (online) toelichting bij de Quartair geologische kaart, kaartblad Meerle Turnhout 2-8, 2010, p 16, 2010

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/pdf/gent22Qweb.pdf>

Google Earth 2010

Google Earth, "Sattelietfoto", in: Aerodata International Surveys (online), 2010.

<http://earth.google.com/intn/nl>

Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2010

Inventaris Bouwkundig Erfgoed, in: VIOE (online), Rijkvorschel, 2010

<http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/21662>

Koninklijke Bibliotheek van België 2010 a

Koninklijke Bibliotheek Van België, "Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden", in: Koninklijke bibliotheek van België (online), 2010.

http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerrarisCarte_nl.html

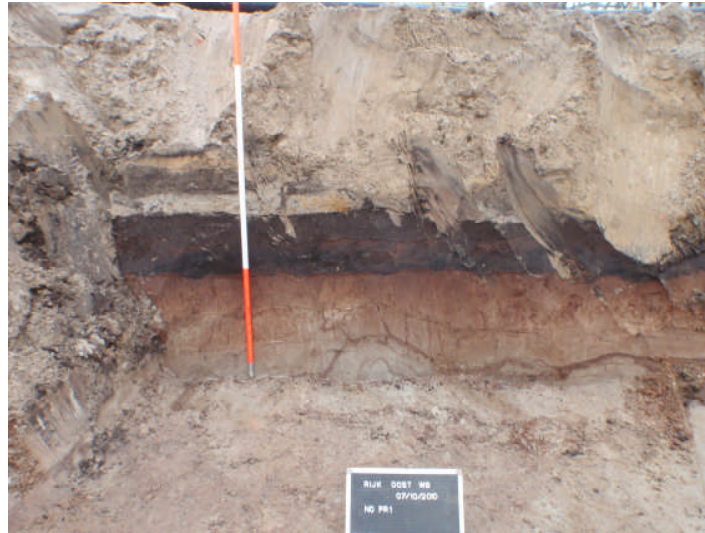
Nationaal Geografisch Instituut 2010

Nationaal Geografisch Instituut, 2010

Westerhoff & Dobma 1995

Westerhof W. & Dobma W., 1995, Landschap en geologie van de Brabantse Wal, in: Grondboor & Hamer, 49, p 72-73

3. Fotomateriaal

Profiel 1

Profiel 2

Profiel 3

4. Kaartmateriaal

Algemeen Overzicht
schaal 1:500

Werfbegeleiding Uitbreiding
onderstation
Gemeente Rijkevorsel

Algemeen Overzicht

Kaartnummer 1

verklaring

 Moederbodem

 Profiel

 Sleufwand

 Topografische Kaart

 Metalen schroeven

verklaring

schaal 1:500

formaat A4

datum 25-10-2010

doc.nr. dim/Rijkevorsel_Lambert.dwg